

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Monvmenta Paderbornensia

Ferdinand <II., Paderborn, Bischof>

Paderbornae, 1669

Delbruggia Vltima Brvcterorvm Sedes.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11425

& FRISIIS de quibus Ptolemæus l. 2. c. 12. *Frisij usque ad Amisiam, post hos Chauci parvi.* Hodie post *Frisios, Westphalos,* atque ex horum genere *Monasterienses, Rhedenses, Osnabrugenses, Ritbergenses & Delbruggenses* pererrat.

7. IN DIOECESI PADERBORNENSI NASCENTIS. Non in montibus *Hassicis*, ut *Altham.* in Tac. de morib. Germ. neque comitatu *Ritbergico*, uti *Stangefolius* lib. 2. *Annal. circul. Westphalici*, sed deserto *Sinedi*, profunda vestitâque arboribus valle, circa quam vasta planities.

DELBRVGGIA VLTIMA BRVCTERORVM SEDES.

DELBRVGGIA. Peculiaris inter *Luppiam, Amisiam, Vurlam, Glennâ*que amnes, & *Teutoburgiensem saltum*, Diœcesis & Principatus Paderbornensis ditio seu territorium, in quo, uno magno vico excepto, cæteri incolæ dispersis longo latoque spacio villis & tugurijs habitant, industrij, laboris patientes, & militiæ apti.

2. VLTIMA BRVCTERORVM SEDES. Tac. lib. 1. An. *Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum haud procul Teutoburgiensi saltu.* Ultima verò Bructerorum sedes *Delbruggia* vocatur, non eo sensu, quasi novissima fuerit: Fuit enim hoc modo & ordine prima, aut certe antiquissima; sed respectu temporis, quo Germanicus bellum in Germania gessit, & reliquorum *Bructerorum*, qui ad inferiores utriusque fluvij ripas & ostia penè pertinuerunt.

3. VETE

3. VETERVM BRVCTERORVM. Et sedes & nomen sæpe vetus hic clarusque populus mutavit. à Vel-
lejo, Tacito, Suetonio, Apollinari, Claudiano, *Brueteri*, à
Ptolomæo *Βροάκτεροι*, Strabone *Βρόκτεροι*, vitiose ab utroque
& contra etymon nominis. in tabula itineraria *Buruēturi*.
in panegyrico Nazarij *Bruteri*. apud Sulpitium Alexandri-
num *Briēteri*. à Beda in histor. Anglorum, Marcellino in vita
S. Suiberti *Boruētuarij*. à Gregorio 2. Papa *Borthari* appellan-
tur. Postquam vero *pulsis Brueteris ac penitus excisis vicinarum*
consensu nationum, seu superbia odio, seu præda dulcedine, in
finis eorum antiquos Chamavi & Angrivarij immigrarunt. Ta-
cit. de morib. Germ. superstites ultra *Luppiæ & Amisæ* fontes
ac saltum *Teutoburgium* domicilia ad *Visurgim*, silvam *Her-*
cyniam & Rhenum, inter *Coloniam Agrippinam & Hassos*, quæ-
sivère. Claud. de 4. conf. Honorij.

Venit accola silva

Bruēterus Hercynia.

4. BRVCTERVS HÆC COLVIT LOCA.
Si, ut Tacitus habet, inter *Amisiam & Luppiam* haud procul
Teutoburgiensi saltu ultimi Brueterorum fuerint, manife-
stum est, tractum eos *Delbruggium* tum tenuisse.

5. QVOD NVNC INDIGENIS NOMEN VT
ANTE MANET. Mollerus in descript. Rheni. lib. 5.

Quin & Dalbrugis vestigia nominis insunt.

Sive enim *Brueteri* nomen à paludibus, quos *Broucken*
vocatamus, ut sint *Brouckers* quasi paludū accolæ, sive à ponti-
bus, qui *Brucken* appellantur est deductum, *Delbruggia* utrum-
que convenit, quæ & paludosa est, & propterea pontibus ag-
geribusque abundat. vide orig. Franc. Isacij Pontani. l. i. c. 9.

6. HIC VARVM INFESTO. Hæc potissima
causa fuit expeditionis adversus Germanos, qua *ultimi Bru-*

G 2

eterorum

eterorum vastati. Tacit. i. Annal. Bellum ea tempestate, qua Augustus obierat, nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolenda magis infamia, ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperij, aut dignum ob premium.

7. GERMANICVS. Drusi filius, cui, liberisque ejus, & posteris cognomen istud à senatu datum. Flor. lib. 4. c. 12. Dio. lib. 55. Suetonius in Claud. c. 1. Præterea Senatus inter alia complura decrevit Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Quod alij deinde Imperatores, ut Vitellius, in vita Galba Plutarch. Trajanus, in Panegyrico Plin. Julianus, Gallienus ac Caracalla immeritò sibi arrogarunt, quando alij in provincijs parva strage excursantes quosdam milites Germaniæ vel vincerant, vel in amicitiam receperant, vel domita modica Germaniæ regione, mox totam Germaniam se domuisse sunt gloriati. Elias Schedius de Dijs Germanis. pag. 27. Domitianus autem, cui nomen, teste Martialo, Nobilius tribuit domito Germania Rheno, tam vanus & appetens hujus tituli fuit, ut de eo testetur Tacit. in Agricola. vita. Inerat conscientia derisus nuper fuisse falsum è Germania triumphum emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur. vid. Schildium de Caucis. l. 11. c. 6. Imitatus nimirum ridiculam hac in re C. Cæf. Caligulæ vanitatem, qui teste Suet. l. 4. c. 45. Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos trajeci, oculique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium quam tumultuosissime adesse hostem nunciari. Quo factò proripuit se cum amicis, & parte equitum prætorianorum in proximam silvam, truncatisque arboribus & in modum tropæorum adornatis ad luminare reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit, comites autem & participes victoria novo genere ac nomine

ac nomine coronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ siderumque specie exploratorias appellavit. Et c. 47. *Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, & ut ipse dicebat à τὸν δὲ ἀπὸ τοῦ εὐλοῦ, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam: coëgitque non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre.*

8. VICINAM DRUSO GENITORI CONDIDIT ARAM. Tacit. 2. annal. *Tumulum nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant, restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. antiquissimo ritu in funere illustrium virorum, quem Virgilius. lib. 5. & II. Æneid. Livius. lib. 25. Lucanus. lib. 8. Statius. lib. 6. descriperunt. Diversa fuit hæc ara à tumulo honoratio, cuius Sueton. in vitâ Claudij. cap. 1. meminit. Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem stato die, quotannis decurreret, & Galliarum civitates publice supplicarent. Hic enim ad Rhenum erat, illa verò Luppia & Alifoni vicina, in ea planitie, quæ inter Alifonem jacet & Luppia caput.*

9. ET TVLIT AVSONIIS MANIBVS INFERRIAS. Sueton. in vita Caligulæ c. 3. de Germanico. *Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias manibus dabat. Casorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Tacit. lib. 1. An. Igitur cupido Casarem invadit solvendi summa militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. Premisso Cecina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret,*

neret, incedunt mæstos lucos visûque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu & dimensis principijs trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa, accisa iam reliquia confedisse intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumq; artus, simul truncis arboris antefixa ora, lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant, & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, hic cedisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adaetum; ubi infelici dextra, & suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis & aquilis superbe illuserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mæsti simul ac infensi condebant. Primum exstruendo tumula cespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, & presentibus doloris socius. Dio. lib. 57. At Germanicus expeditione in Germanos propera ad Oceanum usque processit: barbarisque vi devictis ossa eorum, qui cum Varo ceciderant, lecta humavit. Exstru-
Et monumenti inscriptionem, quo nescio auctore, hanc affert Erpoldus Lindenbrogius in comment. de clade Vari-
ana. Ossa. mil. V. & XIX. leg. cum Quinctil. interfect. jussu. Germanici. Imp. huc. collata. quiescunt.

10. POST VBIVS. Gobelinus Persona in cosmodrom. ætat. 6. c. 91. Anno Domini M. CCCC. X. supradicto inter Dominum VVilhelmum Electum Paderbornensem ex una, & Dominum Fridericum Archiepiscopum Coloniensem, & Adolphum Comitem de Clivis & de Marke parte ex altera, orta sunt guerra gravissima. Vnde Archiepiscopus & Comes valido exercitu conflata
te terram

to terram quandam Domini Electi paludibus & fossatis undique
 tinctam, Delbrugge nominatam, die XIX. mensis Decembris, po-
 tenter intrabant. Villani tamen terra illius eis occurrentes ingres-
 sum illorum per plures horas retardabant: Sed tandem inermes ce-
 dentes armatis in paludes se receperunt. Dominus vero Electus à loco
 ingressus hostium per plusquam sexaginta distans stadia, huius facti
 penitus ignarus, in castro suo (Neuhufio) residebat. Cùmq; flamma
 incendij domorū, perlustrans aëra, sibi indicavit adesse presentiam,
 ipse de exercitus eorum informatus potentia, bellum cum ipsis inire
 primo non præsumpsit. Et licet Archiepiscopus & Comes antedicti,
 in terram illam nocte sequente castra metari decreverant, mulie-
 rum tamen loci illius dispendioso agente ministerio domibus, quas
 pro unius duntaxat noctis commodo, & incendio crastino præsups-
 rant reservare, furtivum per incendium frustrati, subito ipsi, tan-
 quam principes, plus deliciis, quam nocturni frigoris incommodis
 assueti, sub dio noctem ducere sibi grave nimis arbitrantes, terram
 illam pro tunc exire, & ipsius exterminationem crastino reservare,
 seque ad alia loca vicina ditioni suæ subjecta transferre, consilio deli-
 berabant immaturo. Cùmq; viam per quam paulo ante intraverunt,
 progressu festino petiverunt, illam sudibus & fossatis factā prorsus
 in viam, & balistariorum custodia munitā invenerunt: quapropter
 declinantes abinde, locum alium per paludes sibi per viam effecerunt,
 & postquam Archiepiscopus & Comes, cum nonnullis armatis equiti-
 bus, & peditibus suis universis, transiret: villani per paludes discur-
 rentes, viam hanc, de novo factā, occupant, & adversariorum plau-
 stra, sagittas ferentia, cum bombardis, in transitu angusto, fortiter
 evertunt. Nam quidam villani, ipsi quasi quatuor millibus sagittis
 emissis fuerant telis prorsus destituti: unde tunc telis in plaustris ho-
 stium eversis acquisitis, ballistas sursum trahunt, sagittas hinc inde,
 ante & retrò, dirigunt, & adversarios propriis eorum jaculis via sic
 praclusa

praeclusa arcent ab accessu. Vnde, nocte superveniente, principes ipsi
 inopinatis incommodis fatigati, divisim per devia, quasi tota nocte
 laborantes, recesserunt: signa sua, cum magna parte gentis suae, in
 terra illa dolenter relinquendo. Illos igitur qui sic in viti remane-
 bant, villani caecis ictibus sagittarum tota nocte fatigare non cessa-
 bant. His auditis, Dominus Electus suos fideles eadem nocte, prout
 circumquaque colligebat, & se diluculo cum suis ad terram illam fe-
 stinanter conferebat. Illucite igitur diei luce hostes hinc inde per
 ipsius terra devia pererrantes, exitus sui locum undique querunt:
 nec Dominus Electus, tanquam suorum fidelium adventus spe su-
 spensus opportuni pugnam cum eis subito inire praesumpsit, sed ipsis
 tanquam laqueis suis comprehensis diligentius observatis, quasi fu-
 gam simulando, primo divertit ab illis. Illi autem se sic illaqueatos
 perpendentes, & adversariorum suorum numerum videntes plus
 & plus augeri, tanquam mortis desperatione, per paludis in via
 transitum facere tentaverunt: sed pedites Dni. Electi, praesertim ci-
 ves Paderbornenses, illos inter paludes excipientes fortiter, quibus-
 dam captis, & nonnullis occisis, hunc eorum frustrabantur exeundi
 conatum. Multi tamen ex eis, priusquam pedites praedicti eos atti-
 gerunt, cum vexillo Comitum evaserunt. Tandem quasi hora post me-
 ridiē transacta secunda, Dni. Electus eos bello constanter aggredi-
 tur, & ipsi ex adverso instruētes aciem, equorum cursum calcari-
 um stimulis excitabant. Sed ipsi, priusquam ferri probaretur acu-
 men, occursum, quem equorum impetu, armorum collisione, & obje-
 ctu lancearum exhibuerunt terribilem, declinantes in obliquum,
 subito verterunt in fugam: sicque strati sparsim per agros, & equis,
 ac cursu devio, & palude devicti, capti sunt armati numero trecenti
 sexaginta, & inermes propè sexaginta: paucique ex eis vel occisi,
 vel palude submersi sunt, quorum numerus ad sedecim fuit aestima-
 tus, & numerus equorum quos victi perdidit ad octingentos
 equos

equos fuit estimatus: quamvis inter dividendum spolia, nequaquam tot equi producti fuerunt. Sequenti die Electus Dominus a singulis captivis juramento sub certa forma recepto, qui de genere fuerunt militari, unius mensis inducias eis dedit, populares jussit custodiae mancipari. Volens tamen cives de Sosato, ceteris popularibus fama celebriores, militarium prerogativa gaudere, eis consimiles inducias dedit, puerisque ministerio cursus equorum deputatis, induciarum tempus ultra tres menses prorogavit. Elapso igitur induciarum mense supradicto, singuli captivi militaris generis, juxta terminum eis constitutum, vi juramenti tacti in captivitatem redierunt. Cives autem de Sosato, armati quippe octoginta octo, & famuli eorum sedecim, a quodam Comitis praedicti capitaneo in via, qua ad redeundum in captivitatem tendere videbantur, studiose capti & custodiae mancipati, in captivitatem minimè redierunt. An autem cives isti, vel ex eis aliqui, hujus captivitatis, sic ab eorum litis consorte ipsis illatae, conscij fuerint consilij, tunc multi dubitabant: de consensu tamen Dominorum suorum praedictorum, captivitatem illam prodiisse, multi crediderunt. Tolerabilius tamen nonnullis visum est, factum hoc in illis, quam si factum fuisset in istis, qui de genere militari fuerunt procreati: cum principes regni Teutoniae, more Romanorum antiquorum, qui Marcum Regulum, suis temporibus gloria militari Romanos supergredientem universos, juramenti religione tactum, in captivitatem redire volentem, prohibere reveriti pudendum esse sentiebant, milites suos victos, in fide servanda, usque ad illa tempora non consueverunt impedire. Exacerbatis autem sic, ut praemissum est, Archiepiscopo & Comite praedictis guerrarum cursus dirius instauratur, ipsique in quatuor oppidis, videlicet Brilon, Ruden, Geseke, & Lippe in multitudine armatorum praesidia ponunt, quibus Dominus Electus in duobus diocesis suae oppidis fideles suos opponit, & contractis secum in ligam

H

unam

unam Ducibus, Comitibus, nobilibus & Baronibus numero XXI. eis
 potenti manu restitit. Hinc sunt hominum cades, domorum in-
 cendia, praeda multiplices & varij hostiles incursus utrinque. Nun-
 quam tamen Archiepiscopus vel Comes antedicti, post bellum supra-
 dictum, in personis proprijs terram ipsius Domini Electi intrare
 praesumpserunt: sed ipse Dominus Electus sepius in persona propria
 ducens exercitum, terras eorum pradis & incendijs tentavit per va-
 gari, unde oppidum Kalenhart captum ignis incendio dedit. Magnae
 utrobique fiebant expensae, sed quanto magis Domini Archiepisco-
 pus & Comes divitijs abundabant, tanto in eorum praesidijs fiebant
 expensae potiores. Sed Dominus Electus in expensis victualium,
 quas in magna parte ab adversarijs suis potenter extorsit, & dono-
 rum largitione, praesertim in equis militaribus, quorum ultra du-
 centos infra tempus hujusmodi litis largiebatur, tam liberalem se
 exhibuit, quam benignum familiaritatis assatu cunctis se praebuit:
 quod plures militares de partibus exteris fama ejus tracti ad ipsum
 convenerunt. Tandem postquam guerrarum haec tempestas IX. du-
 ravit mensibus, Episcopus Leodiensis ob Archiepiscopi Coloniensis
 favorem Electo Paderb. literas diffidationis direxit. Cujus Domi-
 ni potentia ipsum Electum adversarij sui plurimum terreri aestima-
 bant Archiepiscopus & Comes supradicti, magnoque conflatu exer-
 citu cum quadrigis multis victualibus & armis onustis, tanquam
 terram Electi manu potenti pervasuri, ad praesidiorum suorum loca
 se contulerunt: viros tamen solennes ad certum locum, quasi inter
 ipsa adversa praesidia medium, ipsi, & Dominus Electus ex adver-
 so consimiles illis suos fideles super pace tractanda miserunt. Arbi-
 trabantur enim illi, Dominum Electum exercitus eorum fame ma-
 gnitudine territum, vel saltem in aggressu potenti eorum necessitate
 coactum, pacem ab eis petere, relaxationis sponcione captivorum:
 quod Electus praesentens convocatis amicis, ad numerum penè mille
 lancearum

lancearum armatorum militarium, absque popularibus armatis subditis suis equitibus peditibusque pervenit. Demum verò, multis tractatibus per amicos utriusque partis habitis, sexta die mensis Septembris, illarum guerrarum tempestas per viam compositionis amicabilis ad pacis tranquillitatem est redacta.

ERESBURGVM AD DIMOLAM.

I. ERESBURGVM. Celeberrimus in Francica & Saxonica historia locus, quem Leo III. Pontifex in diplom. dato in *Eresburg*. Astronom. de rebus à Carol. M. gestis apud Reuberum. Annales Francici, & vita Carol. M. à Pithæo edita. Ægil in vita S. Sturmionis. Urspergensis. Poëta anonym. Cranzius. Aimonius. *Eresburg*. *Eresburgum*. *Heresburg*. *Eresberg*. *Heresberg*. alij *Merseburg*. *Mersberg*. *Marsburg*. *Montem Martis*. nominant, & docto commentario Meibomius in *Irminfula Saxonica* illustravit. Etymon nominis quoad posteriorem partem clarum & obvium, prioris obscurum & dubium. Gobelinus Persona natum vult à religione, quod illuc è tota gente Saxonica quotidie sacrificandi, oracula petendi, votique solvendi causa multi confluerent, ut idem sit *ERESBERG*, quod mons venerationis. Idem tamen aliam adfert notionem, ac dictum putat ab Hera, quæ Græcis *Ἥρα*, Latine Juno, priscis Saxonibus culta. Scribit de Germanis Tacit. de morib. German. *in commune Herthum, id est terram matrem, colunt*. Hinc credi potest Heram eandem esse cum Hertho, & nomen dedisse. Meibom. de *Irminful*. c. v. & in notis.

H 2

2. AD